

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

*Серія: Філологія
(мовознавство)*

ВИПУСК 16

Вінниця 2012

5. Барсукова Е.А. Научный термин в общем и терминологическом толковых словарях русского и английского языков: на материале медицинской и компьютерной терминологии текст: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук: 10.02.10 / Е.А. Барсукова. – Москва, 2001. – С. 2–3.
6. Комарова А.И. Функциональная стилистика: научная речь: язык для специальных целей / А.И. Комарова. – М.: ЛКИ, 2010. – 192 с.
7. Лейчик В.М. Терминоведение: предмет, методы, структура / В.М. Лейчик. – М.: URSS, 2009. – 4-е изд. – 256 с.
8. Манерко Л.А. Терминологическая наука XX столетия / А.А. Манерко // Горизонты современной лингвистики: традиции и новаторство: сб. в честь Е.С. Кубряковой / [отв.ред.Н.К. Рябцева]. – М., 2009. – С. 641–650.
9. Маргания Э.В. Психолингвистические аспекты процесса адаптации терминологических единиц в научно-популярных текстах / Э.В. Маргания, О.Д. Качинкова // Проблемы филологии: язык и литература. – М.: МГППУ, 2010. – № 3. – С. 73–88.
10. Михайлов Л.М. Куда идет коммуникативная лингвистика? / Л.М. Михайлов // Коммуникативная лингвистика: вчера, сегодня, завтра: сб. материалов Международ. науч. конф. / [под общ. ред. проф. Р.С. Сакиевой]. – Армавир: АЛУ, 2005 – С. 142–154.
11. Никитин М.В. Основы лингвистической теории значения текст: учеб.пособие / М.В. Никитин. – М.: URSS, 2009. – 2-е изд. – 168 с.
12. Рожкова Г.В. Категория оценочности в терминологии (на материале англоязычной психиатрической терминологии): [текст] / Г.В. Рожкова // Актуальные проблемы современного научного знания: материалы науч. конф.: в 2 ч. – Пятигорск: ПГЛУ издат, 2010. – Ч.1. – С. 293–300.
13. Сидоренко С. Г. Коммуникативно-прагматический потенциал языковых единиц и конструкций в английском и русском языке: материалы межрегиональной конф. – Ставрополь: СГУ, 2008. – 299 с.

В статье рассматриваются адаптационные возможности терминологических единиц в учебно-научных текстах медицинского содержания.

Ключевые слова: функционально-прагматическая адаптация, терминологические единицы, репрезентация терминологических единиц.

The article deals with the adaptation capacity of terminological units in academic-scientific texts of medical contents.

Key words: functional-pragmatical adaptation, terminological units, representation of terminological units.

*Олена Горошкіна
(Луганськ)*

УДК 372.881.116.12

МОВЛЕННСВІЙ ПОРТРЕТ СУЧАСНОГО СТАРШОКЛАСНИКА

У науковій парадигмі кінця ХХ – початку ХХІ століття чільне місце посідає антропоорієнтована лінгвістика, яка динамічно розвивається протягом останніх десятиліть. Як стверджує О. Сербенська, проходить методологічне зрушення – заміна базисної парадигматики в сучасній лінгвістиці, перехід від лінгвістики „іманентної” з її акцентом на вивчення мови „в самій собі й для себе”, від вивчення мови, при якому пріоритетною вважалася граматики, до лінгвістики антропологічної, яка трактує мову як конститутивну властивість людини, оскільки людина є людиною тільки завдяки мові, розглядає мову в тісному зв’язку зі свідомістю, мисленням, духовністю, практичною діяльністю, виходячи з розуміння людини як єдності фізичного й духовного, природного й соціального, успадкованого й за життя набутого [8, с. 120].

Ключовим поняттям сучасних лінгвістичних досліджень стає поняття „мовної особистості”. Розробка проблем теорії й методики вивчення мовної особистості має свою історію, зокрема, обґрунтування складників цього феномена в студіях різних дослідників – Г. Богіна, Ю. Караулова, В. Карасика, О. Селіванової, Л. Струганець та ін.

Для нас важливими виявилися лінгвістичні студії Н. Арутюнової, Ф. Бацевича, Ж. Горіної, С. Єрмоленко, А. Зеленька, М. Кочергана, Л. Мацько, Г. Почепцова, О. Селіванової, К. Серажим, Л. Синельникової, Й. Стерніна, Н. Шумарової, у яких наголошено на тому, що свідоме ставлення носіїв мови до своєї комунікативної діяльності,

уміння аналізувати причини конфліктів або невдач у спілкуванні дає змогу гармонізувати міжособистісні стосунки кожної людини [2, с. 7].

Методика дуже чутлива до нових лінгвістичних теорій. Поява праць з когнітивної лінгвістики стимулює адекватний когнітивно-комунікативний підхід у методиці. Провідним завданням шкільної освіти стає формування мовної особистості учня. Отже, основу навчання мови складає переорієнтація з форми на функцію, з формування лінгвістичної компетенції учня, що довгий час визначалася як провідна, на формування комунікативної компетентності, що забезпечить комфортне існування учня – майбутнього фахівця в суспільстві.

Однак, незважаючи на значні успіхи в цій галузі, у вітчизняній лінгвістиці й лінгводидактиці відсутнє дослідження, у якому було б окреслено своєрідність мовленнєвого портрета сучасного старшокласника. Це й зумовлює актуальність нашої розвідки.

Мовна особистість традиційно розглядається як „сукупність здібностей і характеристик людини, що зумовлюють створення й сприйняття нею мовленнєвих витворів (текстів)” [5]. Проте останнім часом термін „мовна особистість” набуває нових інтерпретацій і тлумачень: учені обґрунтовують існування дискурсивної особистості, комунікативної особистості, мовної особистості елітарного типу, маргінальної мовної особистості тощо.

За робоче визначення беремо запропоноване в *Короткому лінгвістичному словнику*: „Мовна особистість – поєднання в особі мовця його мовної компетенції, прагнення до творчого самовираження, вільного, автоматичного здійснення різнобічної мовної діяльності. Мовна особистість свідомо ставиться до своєї мовної практики, несе в собі відбиток суспільно-соціального, територіального середовища, традицій виховання в національній культурі”. У ньому простежується тісний зв'язок у формуванні мовної особистості з її мовною (мовленнєвою) практикою, яка при відтворенні мовленнєвого портрета учнів виявляється в наборі типових мовленнєвих ознак, притаманних кожному етапу формування й становлення мовної особистості.

Розвиток теорії мовної особистості в аспекті співвідношення мови й мовлення дав змогу виокремити поняття „мовленнєва особистість”. В основу розмежування понять „мовна особистість”, „мовленнєва особистість”, „мовленнєвий портрет” покладено потребу розмежування мови й мовлення.

С. Мамаєва переконливо доводить, що для „найбільш повного й точного опису мовної особистості (індивідуальної чи колективної) необхідні передусім реконструкція й аналіз її мовленнєвого портрета” [7].

Аналіз дефініцій дозволяє говорити про взаємозв'язок понять „мовна особистість” і „мовленнєвий портрет”. На думку С. Мамаєвої, мовленнєвий портрет – „не функційна модель особистості, а функційна реалізація цієї моделі в плані становлення мовної особистості” [7, с. 12–13]. Створення й аналіз мовленнєвого портрета передбачає реконструкцію мовної особистості за кількома рівнями з урахуванням вікових особливостей.

Отже, під мовленнєвим портретом розуміємо зображення людини крізь призму її мовленнєвих здібностей, знання мовних норм і вміння застосовувати ці норми у власному мовленні.

Мовлення сучасної молоді – явище унікальне. Воно значною мірою впливає на розвиток мови. Потребує детального опису й вивчення колективний мовленнєвий портрет сучасного старшокласника. На нашу думку, це цілісна багатокomпонентна структура, що містить такі складники:

- соціальні, психологічні, біологічні особливості; уподобання, захоплення учнів;
- опис володіння мовою на всіх мовних рівнях;
- особливості комунікативної поведінки учнів, використання сленгу тощо.

Задля створення детального „мовленнєвого портрета” старшокласника, повного розкриття його особистісних рис потрібно визначити своєрідні риси, притаманні старшокласникам, вивчити їхні інтереси, дізнатися, що для них важливе, які чинники впливають на їхні вчинки й на них самих.

У колі нашої уваги перебуває розмовна практика старшокласників у сфері неформальної інтеракції – невимушеної, неофіційної комунікації.

Основними емпіричними методами збору інформації стали такі, як експертне опитування (12 учителів, з них 8 – української мови й літератури, 2 – іноземної мови, 1 – математики, 1 – історії), анкетування (було опитано понад 300 учнів старших класів Луганська й Луганської області), спостереження за мовленнєвою поведінкою старшокласників.

Логіка дослідження вимагала звернення до спеціальних студій у галузі вікової психології, насамперед Г. Абрамової, Ю. Головіна, Д. Ельконіна, І. Зимньої, І. Кона, А. Петровського та ін.

На думку психологів, віковий період учнів 10 – 11 класів (15 – 17 років) – це період ранньої юності, або старшого шкільного віку [6, с. 39]. Провідною діяльністю цього періоду Д. Ельконін визначив навчально-професійну, завдяки якій формуються певні пізнавальні й професійні інтереси, елементи дослідницьких умінь, здатність будувати життєві плани, моральні й громадянські якості особистості, основи світогляду [4, с. 17].

Значний вплив на формування мовної особистості мають і зовнішні (соціальні), і внутрішні (психобіологічні) чинники. Найбільш значущими чинниками є родина, школа, коло спілкування, засоби масової інформації.

Формування мовної особистості відбувається протягом усього життя людини, однак підґрунтя закладається в дитинстві. Значний вплив на формування дитини як мовної особистості має вплив типу мовної особистості батьків, умови, у яких росте дитина.

Важливу роль відіграють типи мовної особистості вчителів, організація навчального процесу в школі, занурення учнів у комунікативне освітнє середовище.

Не можна недооцінювати й роль текстів, на які орієнтується людина як на взірцеві. Вимагають особливої уваги з боку вчителів-словесників національно-прецедентні тексти, під якими А. Буднік розуміє тексти, що визначають етнокультурну специфіку української лінгвокультурної спільноти, відображаючи історію й культуру народу, національний характер, моральні цінності та світогляд [3, с. 20].

Важливим чинником, який має вплив на формування мовної особистості старшокласника, є його оточення, його „мовний смак”.

Сучасна мовна ситуація зазнає істотного впливу з боку соціальних чинників. Не вдаючись до їхнього ґрунтовного аналізу, окреслимо лише найприкметніші з них, що істотно впливають на розвиток сучасної української мови. Найбільш важливими серед соціальних чинників дослідники вважають свободу в суспільстві, свободу слова, відкритість суспільства, політичний плюралізм, перехід до ринкової економіки й соціальну нестабільність, поляризацію суспільства, технічне переозброєння побуту та ін. [9].

За результатами спеціальних досліджень (Т. Бірюкова, І. Зимня та ін.), у ранній юності досягають високого рівня розвитку всі якості, необхідні для повноцінного спілкування. Однак у значній частині старшокласників не сформовані належним чином комунікативні вміння й навички, що негативно впливає на їхню соціальну адаптацію.

Спостереження свідчать, що помилки на лексичному рівні зумовлені недоречними запозиченнями з російської мови, наприклад: *время* (час), *неделя* (тиждень), *открытка* (листівка), *карандаш* (олівець), *клубника* (полуниця), *кип'яток* (окріп), *конфети* (цукерки), *минутка* (хвилинка), *справка* (довідка).

Невмотивоване вживання скопійованих російських структур спотворює дериваційну структуру української мови: *завідуочий* (завідувач), *ножници* (ножиці), *приводити* (наводити) *приклади*, *текучий* (поточний), *водітель* (водій), *Германія* (Німеччина), *Турція* (Туреччина) і под.

У мовленні учнів на морфологічному рівні теж зафіксовано багато помилок: *гривнів*, *гривен* (гривень), *зла собака* (злий собака), *посуда* (посуд), *саме краще* (найкраще), *шестидесяти* (шістдесяти), *шестидесятники* (шістдесятники); традиційно вжито імена людей у називному відмінку замість кличного (*Оля! Иди додому; Свста! Дай книжку*).

Рідко можна почути такі імена, як *Микита, Дмитрик, Миколка, Василько, Славко, Оленка, Павлик*. Замість них чуємо *Нікіта, Діма, Коля, Вася, Славік, Лена, Паша*.

На синтаксичному рівні переважають помилки, що свідчать про слабкі знання деслівного керування й прийменникових (безпрійменникових) конструкцій в українській мові: *дякую вас* (вам), *відповідно плану* (відповідно до плану), *заступник директора по головній роботі* (з виховної роботи), *зошит по математиці* (з математики), *учити мові* (мови).

Важко назвати рідкісними в устах учнівської та студентської молоді вульгаризми на зразок *блін, йолкі*.

У старшому шкільному віці швидко розвивається й таке малодосліджене явище, як *мова підлітків* (Г. Абрамова). Головна відмінність цієї мови від інших більш ранніх дитячих субкультур полягає в тому, що думка набуває чинності лише тоді, коли знаходить для себе відповідне мовленнєве оформлення. Підлітки відходять у бік словесного максималізму, що переходить в утворення жаргону („*клас*”, „*круто*”, „*кльово*” тощо). У спілкуванні ровесників спостерігаємо „словесну неохайність”, навіть зневажливість, розвиваються межі й дистанції між комунікантами. Загальним надбанням підлітків стають оригінальні, на їхній погляд, словесні вирази, наприклад, *у натурі, за базар відповідаєш* тощо. Юнацький жаргон у ролі особливої лексико-фразеологічної підсистеми мови молоді, відображає інтереси особистості старшокласника, коло його контактів, виконуючи переважно комунікативно-адаптаційну функцію.

У цей час не тільки збільшується словниковий запас, а й набувається важлива навичка керування словом – це шлях до масової словесної творчості, типової для підлітків. Цей шлях психологи вважають однаковою мірою і псування мови, і її збагаченням. Привертає увагу той факт, що всі дослідники мовлення підлітків відзначають їхні експерименти над мовленням як невинне явище, що породжується закономірностями розвитку: нові переживання шукають відповідної форми, відсутність якої відчувається як невиразність „Я”. Результатом своєрідного бажання переінакшити світ на інший манер є молодіжний сленг – певна динамічна частина лексики української мови, що спирається на її систему й розвивається за законами цієї мови. У фаховій літературі визначено деякі соціально-психічні механізми розвитку молодіжного сленгу: безсвідоме входження особи в мовленнєве середовище певного колективу; результат самопізнання особистості та її самовизначення в суспільстві; мовний відбиток сприйняття та оцінки зовнішнього світу особистістю, отже – засіб її самовираження (Т. Друм, С. Пиркало). Так, школярі називають батьків *родаки, предки, старі*, оцінки – *тройбан* (трійка), *пара* (двійка), *поглибленка* для них – це поглиблене визначення предмета, *клава* – комп’ютерна клавіатура, *мобіллка* – мобільний телефон. Молодіжний жаргон легко вбирає в себе слова з інших мов, наприклад, з англійської – *мен, шоу*, з мовлення правопорушників – *круто, шмон* та ін. У рейтингу популярності жаргонізмів перші позиції посіли такі: *блін, в натуре, тіпа, конкретно, пруха, приколу, супер, круто, чисто, тупфта, облом, тормоз, стрелка* та ін. Як зазначають респонденти, уживання сленгової лексики спричинюють: вплив оточення (29%), звичка (40%), прагнення не відрізнитися від однолітків (54%), недостатній словниковий запас (43%), відсутність літературних аналогів (17%), бажання бути сучасним (33%) тощо.

На мовлення учнів впливає мовленнєве середовище, у якому широко представлені непомовні слова на позначення осіб (*тинейджер, фан, ді-джей*), нових предметів, явищ (*нетбук, дисплей, модем, блендер, принтер, ксерокс, трансфер* тощо), професій (*мерчандайзер, візажист, референт, брокер, менеджер, дилер та ін.*), страв (*суші, лайм, піццо, йогурт, гамбургер, чизбургер, хотдог, смузі, тонік, дринк, лонг-дринк, шейк*).

Важливими для молодих людей є зразки живого усного мовлення. Особливої значущості набуває практика говоріння та практичне слухання живого мовлення, практика спілкування.

Уміння спілкуватися в різних ситуаціях з дотриманням установлених норм є однією з найголовніших соціальних вимог, що висуваються до юнацтва. Ефективність мовленнєвого спілкування багато в чому залежить від вікових, індивідуальних особливостей людини, яка

вступає в контакт з іншими. Отже, є усі підстави для висновків про деякі узагальнені риси мовленнєвого портрета сучасного старшокласника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамова Г. С. Возрастная психология : учеб. пособие для студентов вузов / Г. С. Абрамова. – М.: Екатеринбург, 2000. – 624 с.
2. Бацевич Ф. С. Основы коммуникативной лингвистики : підручник / Ф. С. Бацевич. – К.: Видав. центр „Академія”, 2004. – 344 с.
3. Буднік А. О. Формування дискурсивних умінь студентів філологічних спеціальностей засобами національно-прецедентних текстів : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.02 / Буднік Анжела Олександрівна. – О., 2010. – 258 с.
4. Эльконин Д. Б. К проблеме периодизации психического развития в детском возрасте / Д. Б. Эльконин // Вопросы психологии. – 1971. – № 4. – С. 17–19.
5. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – М.: Наука, 1987. – 264 с.
6. Крутецкий В. А. Психология обучения и воспитания школьников : кн. для учителей и классн. руковод. В. А. Крутецкий. – М.: Просвещение, 1976. – 303 с.
7. Мамаева С. В. Соотношение понятий „языковая личность” и „речевой портрет” / С. В. Мамаева // Актуальные проблемы языка и литературы: языковая личность в межкультурной коммуникации : материалы V Всерос. науч.-практ. конф. – Абакан : Изд-во Хакаского ГУ имени Н. Ф. Катанова, 2005. – С. 208.
8. Сербенська О. Викладання української мови в контексті сучасних вимог / О. Сербенська // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 1998. – № 4. – С. 120–125.
9. Стернин И. Общественные процессы и развитие современного русского языка: Очерк изменений в русском языке конца XX века / И. Стернин. – Воронеж, 1997. – 65 с.

У статті запропоновано визначення мовленнєвого портрета старшокласника, описано його складники, узагальнено чинники, що впливають на формування мовної особистості. Особливу увагу приділено опису мовлення сучасних учнів на лексичному рівні.

Ключові слова: мовна особистість, мовленнєвий портрет, старшокласник.

The article proposed the definition of verbal portrait of a contemporary high school student, described its constituents, summarized the factors that have influence on the formation of linguistic identity. Special attention was paid to the description of speech of modern students at the lexical level.

Key words: linguistic identity, speech portrait, senior.

Олена Жаровська
(Вінниця)

УДК 070: 811.162.2'367.322

ПИТАЛЬНІ РЕЧЕННЯ У СТРУКТУРІ ІНТЕРВ'Ю

Мова, як відомо, існує й розвивається за умов спілкування співрозмовників, вона формується за певними нормами й правилами, а мовлення впливає на формування таких правил. Мовлення – індивідуальний психічний процес, у якому виявляються особливості кожної особи у вимові мовних одиниць, способах наголошування слів, інтонації, темпі мовлення, лексиці й структурі речення, образних висловленнях тощо.

Мовленнєва комунікація – це процес спілкування засобами мови, який має внутрішні закономірності, ґрунтується на певній системі усталених культурних норм.

У пропонованій статті проаналізовано особливості запитань, питальних речень у текстах-інтерв'ю на матеріалі одного із сучасних періодичних видань Вінниччини.

Форми спілкування, представлені діалогом, досить повно висвітлені в працях таких лінгвістів, як С.Д. Абрамович, Ф.С. Бацевич, Н.В. Гуйванюк, П.С. Дудик, О.П. Куш, Н.В. Мойсеева, І.В. Нестеров, В.В. Фащенко, М.Ю. Чикарькова, С.Т. Шабат та ін. Питанням інтерв'ю, комунікативним різновидам інтерв'ю у журналістиці присвячено дослідження О. Ваянної, Е. Гаврилова, Д.С. Григораша, В.Й. Здоровеги, В.Ф. Іванова, В. Карпенко, А.П. Мартинюка, О.Г. Почепцова, О.В. Чекмишева, В.Л. Черткова.

Станіславова Людмила	
Семантична трансформація фразеологізмів у літературно-художньому тексті	166
Трифонов Роман	
Образна лексема <i>зірка</i> як об'єкт метамовного коментування	170
Царалунга Інна	
Вижвівщина XVII ст. очима її сучасників	175
Чередник Людмила	
Елементи антиетикету в повісті Г. Квітки-Основ'яненка «Конотопська відьма»	181
IV. КОГНІТИВНІ ТА КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНІ АСПЕКТИ ЛІНГВІСТИКИ	184
Акімова Наталія	
Мовні передумови виникнення комунікативних девіацій	184
Богатько Валентина	
Стилістичний потенціал неповних структур в мовотворчості Михайла Стельмаха	188
Врублевська Тетяна	
Народні пісні як один із способів подільської локалізації простору у романі М. Стельмаха «Правда і кривда»	191
Глуховцева Катерина	
Дещо про особливості мовного портретування особистості	196
Гончарова Ирина	
Особенности функционально-прагматической адаптации терминологических единиц в учебно-научных текстах медицинского содержания	200
Горошкіна Олена	
Мовленнєвий портрет сучасного старшокласника	204
Жаровська Олена	
Питальні речення у структурі інтерв'ю	208
Завальнюк Інна	
Складні сполучникові речення у ролі газетних заголовкових комплексів: нові риси й тенденції	213
Зубар Людмила	
Власні назви космічних транспортних засобів у творах українських письменників-фантастів	220
Ігнатська Світлана	
Мовна модель наратора в сучасному щоденниковому дискурсі	224
Каленич Володимир	
Стилістичні особливості газетних заголовків у вінницькій пресі	229
Капінус Олена	
Комунікативна спрямованість бізнес-ідіом (на прикладі публіцистичного дискурсу)	233
Куц Ольга	
Мовна особистість учителя в професійній діяльності	238
Левченко Тетяна	
Метафоризація дієслів у розмовному мовленні	242
Мельник Татьяна	
Речевая организация сказового повествования в произведениях В. Шукшина	246
Павлушенко Ольга	
Концепт «дитинство» в мовно-ментальному просторі Михайла Стельмаха	249